

Index

Paper No.	Title Of Paper	Author	Page No.
1	Challenges Facing The Teachers In Implementation Of CBT (Competency-Based Training) Curriculum In Community College - Sana'a	Mr. Shamsan Mahmoud Hamoud Al-Hussaini & Dr. Shobhana Joshi	1-8
2	Economic Impact Of Human Health On Rural Households: A Case Study	Dr. P. Periyasamy & Dr. K. Govindarajalu	9-20
3	A Study On Impact Of Remonetisation To Indian Economy	Prof. Ajit V. Khajgiwale	21-27
4	भारतीय राज्यव्यवस्था, धार्मिकता आणि सामाजिक संरचना : बदल आणि प्रश्न	प्रा. राजू पांडूरंगजी लिपटे	28-29
5	Whitman's 'Leaves Of Grass': The Epic Of America	Dr. P. N. Meshram	30-33
6	Juridical Personality Of Rivers: Its Governance And Implications	Nabasmitta Bordoloi, & Prof. Sujit Sikidar	34-36
7	Female's Identity Vs. The Patriarchal World In Ibsen's Hedda Gabler	Mr. Ibrahim Abdu Mohammed Maslamani	37-39
8	Globalization And Indian's National Security	Dr. Arvind Kumar	40-43
9	ग्रामपंचायतीमधील नवीन सुधारणा - 2017	प्रा. डॉ. एच. एस. कुचेकर	44-48
10	"Pass Book To Passwords- An Evolution Of Personal Banking Services By Uttarakhand Gramin Bank In Dehra Dun Region"	Mini Mehta, Dr. Deepak Sahni & Dr. Suman Vij	49-57
11	चंद्रपूर जिल्ह्यातील भूमी पोषण क्षमता	डॉ. डी. ए. पारधी आणि प्रा. सचिन पी. भसारकर	58-61
12	भारतातील खोती पध्दत, महार वतने, सावकारी पध्दत आणि कामगार कल्याण विषयक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भूमिका	प्रा. जी. ए. शंभरकर	62-65
13	नागपूर विभागातील वाहतूक व दळणवळणाच्या साधनांचा विकास व शहरीकरण	डॉ. जयंतकुमार एम. मस्के	66-70
14	भंडारा जिल्ह्यातील उद्योजकता विकास कार्यक्रम व महिला उद्योजक	श्री. मदन जी. प्रधान	71-76
✓ 15	व्यसनाधिनता एक सामाजिक समस्या	प्रा. डॉ. व्ही. जी. चव्हाण	77-81
16	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतातील जलसंधारण विकास	प्रा. जी. ए. शंभरकर	82-84
17	माहितीचा अधिकार अधिनियम २००५ : संक्षिप्त परिचय	प्रादिलीप गोविंदा पाटील.	85-89
18	Rural Education And Village Development	Dr. Devendra R. Bhagat	90-94
19	Treatment Of Love And Betrayal In The Plays	S. K. Singh	95-100

व्यसनाधिनता एक सामाजिक समस्या

प्रा.डॉ. व्ही. जी. चव्हाण

आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
देसाईगंज जि. गडचिरोली.

Email- vitthal8670@gmail.com

प्रस्तावना :-

भारतीय समाज हा जगाच्या पाठीवरचा असा समाज आहे की, या समाजातील विविधता हा भारतीय समाजाचे एक महत्वाचे वैशिष्ट्ये आहे. या समाजात विविध जाती, जमाती, वंश, धर्म, पंथ, आणि वेगवेगळ्या संस्कृतीचे लोक वास्तव्य करतात. प्रत्येक राज्याची वेगवेगळी संस्कृती आहे. प्रत्येकांची स्वतंत्र वेशभूषा, खानपान, आचार, विचार आणि जीवनपध्दती सुध्दा वेगवेगळी आहे. असे असले तरी भारत हा कृषी प्रधान राष्ट्र आहे.

भारतातील जवळपास 70 टक्के लोक ग्रामीण भारतात आणि 30 टक्के लोक शहरी भागात राहतात. भारतात गामीण, नागरी आणि आदिवासी समुदायाचे लोक आढळून येतात. याचाच अर्थ म्हणजे शेती व्यवसायावर अवलंबून राहणा-या लोकांचे प्रमाण जास्त आहे. या बरोबरच भारतीय समाजातील प्रत्येक व्यक्ती समस्याग्रस्त आहे. माझ्या समोर कोणतीही समस्या नाही, असे सांगणारे व्यक्ती अपवादात्मक असू शकतात. प्रत्येकांसमोर कोणतीना कोणती समस्या असते. व्यक्तीगत समस्याप्रमाणेच काही सामाजिक समस्या सुध्दा असतात. जसे गरीबी, बेकारी, दारिद्र्य, उपासमारी, गुन्हेगारी, बालगुन्हेगारी, वृध्दांचे प्रश्न, कुटूंब विघटन, मानसिक तानतनाव, घटस्फोट, स्त्री भ्रूण हत्या, मद्यपान, मादकपदार्थांचे सेवन, बेकारी, काळाबाजार, भ्रष्टाचार, स्त्रीयावर अत्याचार, आत्महत्या यासारखे नवनविन प्रश्न निर्माण झालेले आहेत. यापैकी व्यसनाधिनता हा सुध्दा एक सामाजिक प्रश्न आहे.

प्राचीन काळापासून भारतातील राजघराण्यात व्यसन किंवा नशापानाची पध्दत रूढ होती. व्यसनासाठी विविध वनस्पतीचा व कंदमुळाचा वापर करित होते. ज्या वनस्पतीचे सेवन केल्याने नशा येते अशा वनस्पती सबेरीयामध्ये मोठया प्रमाणात आढळून येते. यापासून भ्रम निर्माण करणा-या औषधी निर्माण करण्यात येतात. या औषधाचा उपयोग दंगा, मस्ती, खुषी, उत्साहाच्या वेळी सेवन केले जाते. भारतात स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून मद्यपान बंदीची मागणी करण्यात आली आहे. काँग्रेसने सुरुवातीपासून मद्यपान बंदीचे धोरण स्वीकारले होते. मद्यपान बंदी व्हावी अशी मागणी ब्रिटिश सरकारकडे केली होती. 1912 मध्ये गोपाल कृष्ण गोखले यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमण्यात आलेल्या समितीने दारूबंदीची मागणी करून शासनाने दारू हे उत्पनाचे साधन मानू नये असे सांगण्यात आले. 1937...1939 या दरम्यान मद्रास, मध्यप्रदेश, ओरीसा, बिहार प्रांतात मद्यपान बंदी करण्यात आली. 1954 मध्ये श्रीमन्नारायण यांच्या अध्यक्षतेखाली मद्यपान निषेध चौकशी समिती नेमण्यात आली. या समितीने 1955 मध्ये आपला अहवाल सादर केला. यासमितीने अनेक शिफारशी केल्या. 1) संपूर्ण देश मद्यपान बंदी व्हावी, 2) हॉटेल, बार, खाणावळ मंडळे, सिनेमागृह, सामाजिक व धार्मिक समारंभात मद्यपान बंदी घालावी 3) सरकारी कर्मचा-यांनी मद्यपान करता कामा नये. 4) मार्च 1959 नंतर अफु, गांजा इत्यादी मादक पदार्थांच्या उपलब्धतेवर बंदी घालावी अशा शिफारशी करण्यात आल्या.

1976 मध्ये गांधी जयंतीच्या दिवशी मद्यपानबंदी 12 सुत्री कार्यक्रम भारत सरकारनी जाहीर करून त्यामध्ये मद्यपान जाहीरातीवर बंदी, सार्वजनिक ठिकाणी मद्यपान करण्यास प्रतीबंध, उद्योगधंद्याच्या परिसरात मद्यपान विक्रीस बंदी, पगाराच्या दिवशी मद्यगृह बंद ठेवले पाहिजे मोटार व वैमाणिक दारू पिवून आपले काम करित असेल तर त्यांना शिक्षा द्यावी या कार्यक्रमाचा समावेश होता. याविषयी 1 एप्रिल 1978 पासून भारत सरकारने मद्यपान बंदीबाबत कार्यक्रम जाहीर करून येत्या चार वर्षात संपूर्ण देशात मद्यपान बंदी व्हावी असा निर्णय घेण्यात आला. आणि साधारणे भारतामध्ये 1980 नंतर या समस्येने उग्र रूप धारण केले असून

शिक्षणतज्ञ, पोलीस, आणि राज्यकर्ते यांच्यासमोर ही समस्या एक आव्हान म्हणून समाजासमोर उभी आहे. अलिकडच्या काळात मोठमोठ्या महानगरात अफू, चरस, गांजा किंवा भांग, अफीम कोकेन, ब्राउन शुगर, स्मॅक, हेरोईन यासारख्या मादक पदार्थांचा मोठया प्रमाणात सेवन होत आहे याचा आरोग्यावर परिणाम होवून कॅन्सर, दमा, टि.बी,यासारखे रोग होतात.

“मद्यपान किंवा मादक पदार्थांचे व्यसन म्हणजे एक असा चकव्यूह आहे ही, ज्याच्या आत जाता येते, पण बाहेर कसे पडायचे ते कळत नाही. दुदैवाने या धोक्याची पूर्वसूचना देण्याचे काही साधन किंवा औषधी उपलब्ध नाही.”

आग आपल्याला उब देते. पण ती जाळूनही टाकते. आपणांस आगीचे फायदे माहित आहेत. पण म्हणून आपण आगीच्या जवळ नाही. त्याप्रमाणेच मद्य किंवा दारूच्या बाबतीत धोका आहे, तिची विध्वंसकता माहित असून सुध्दा आपण त्याला पितो. संपूर्ण समाजात दारूने अनेक कुटूंब उद्ध्वस्त केले आहेत. दारूबाजपणा हा असा रोग आहे जो कुटूंबातल्या एका व्यक्तीला झाला तरी त्याचे दुष्परिणाम सा-या कुटूंबाला भोगावे लागते.

मद्य किंवा दारू अनेक लोक पितात. परंतू दारू किंवा मद्यपान करणारे सर्वच लोक व्यसनधिन झालेले आहे असे म्हणता येत नाही. काही लोक विशिष्ट प्रसंगी मद्यपान करतात. ते मद्याच्या आहारी गेलेले नसतात. म्हणजे क्वचितप्रसंगी कमी प्रमाणात मद्यपान केल्याने व्यक्तीगत विघटन किंवा सामाजिक विघटन होत नाही. पण अधूनमधून दारू पिल्याने दारूची सवय लागण्याची शक्यता असते. जे लोक नेहमी दारू पितात. असे लोक दारू शिवाय राहू शकत नाही. दारू हा त्यांच्या जीवनाचा अविभाज्य अंग बनलेला असतो. असे लोक अधिक प्रमाणात मद्य प्राशन करतात.

मद्यपान ही एक प्रक्रिया :-

मद्यपान ही सार्वत्रिक घटना असली तरी सर्व जगातील लोक मद्यपान करतात. पाश्चात्य देशात मद्यपान करणा-या लोकांचे प्रमाण जास्त आहे.कारण त्याठिकाणी वातावरण थंड असल्यामुळे मद्यपान करणे आवश्यक मानले जाते. परंतू भारतात उष्ण वातावरण असला तरी भारतातील बरेच लोक मद्यपानाच्या आहारी जावून त्याचा फार मोठा वाईट परिणाम व्यक्तीगत, कौटूंबिक व सामाजिक जीवनावर पडत आहे. ही व्यक्तीगत बाब असली तरी समाजावर होणारा दुष्परिणाम लक्षात घेतला तर ती एक सामाजिक समस्या आहे.

मद्यपान करणे, मादक पदार्थांचे सेवन करणे सिगारेट, बीडी आढणे,तंबाखूजन्य पदार्थांचे सेवन करणे, गुटका, खर्चा याचे सेवन केल्याने आरोग्यावर फार मोठा वाईट परिणाम होते. याची जाणिव असून सुध्दा समाजातील सुशिक्षित मंडळी डॉक्टर, इंजिनियर, प्राध्यापक, वकिल, राजकिय पुढारी, अधिकारी, कर्मचारी, कामगार, महिलाच नव्हे तर अल्प वयातील बालके सुध्दा मादक द्रव्याच्या आहारी गेल्याचे आढळून येतात. आज ग्रामीण भागातील प्रत्येक गावा-गावात पानठेला, चायठपरीच्या ठिकाणी युवकांची गर्दी जमलेली असते. एवढेच नाही, तर मोठ-मोठया शहरातील चौका-चौकात पानठेलावर होणारी गर्दी थांबविण्यासाठी यंत्राच्या सहायाने खर्चा बनविण्याचे यंत्र विकसीत करण्यात आले आहेत. तर दुसरीकडे मद्य किंवा दारूसाठी 'ड्रिक्स' असा शब्द प्रयोग केला जातो. महाराष्ट्रातील गडचिरोली, चंद्रपूर, आणि वर्धा जिल्हा वगळलेत तर बाकी सर्व जिल्हातील प्रत्येक शहरात जवळपास प्रत्येक रेस्टारंटमध्ये मद्यपानाची व्यवस्था असते. अलिकडे फॅशन नव्हे तर जन्मदिवस, वाढदिवस ,31 डिसेंबर,जन्म-यात्रा,पाट्या अशा प्रसंगी मोठयाप्रमाणात दारूचा सेवन केला जाते.

व्यसन हे एक अत्यंत हानिकारक संकट आहे. मादक पदार्थांचे सेवन किंवा व्यसन एक गंभिर आजार आहे. मद्यपानाने अनेक कुटूंब,राज्य लयास गेले असे इतिहास सांगतो. तसेच मद्याच्या आहारी जावून खोटे बोलणे, एक-दुस-यांना धमकावणे, शिवीगाळ करणे, स्त्रीयांची छेड काढणे, स्त्रीयांचे विनयभंग करणे,

अत्याचार, बलात्कार यासारख्या घटना सर्वास दारुमुळेच घडत आहेत. कारण यासारखे अनुचित प्रकार मद्यपानाच्या प्रभावाने करण्यास व्यक्ती प्रवृत्त होतात.

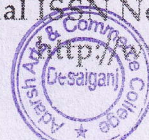
व्यसन म्हणजे बराच काळ टिकणारा व भरपूर तोटा करणारा एक गंभीर आजार आहे. व्यसन हे अंधश्रद्धेप्रमाणे मुलतः हा विकास आणि विवेक विरोधी आहे. अंधश्रद्धा माणसाचा विवेक आतून नाहिसा करते. आणि व्यसन हे पदार्थ सेवनातून विवेक बाहेरून नाहीसा करत असते. व्यसनामुळे बुद्धी, श्रम, देह, पैसा याकडे दुर्लक्ष होवून व्यक्तीची बरबादी होते. प्रसंगाचे व सणाचे औचित्य साधून तरुण पिढी व देशाचे भाग्यविधाते वेगवेगळ्या आजारांना निमंत्रण देत आहेत. एकमेकाचा आदर, मान, सन्मान हिरावून घेतात. व्यसनाधिन व्यक्ती कुटूंबाच्या सुखावर, व आनंदावर निराशेची, दुःखाची व निराशेची चादर पांघरते व प्रगतीपासून कोसोदूर होते. व्यसनमुळे अनेक कुटूंब उध्वस्त झालेली आहेत.

मानवी शरीर लाख मोलाचे त्याची काळजी घ्यावी निरोगी व आनंदी जीवन जगावे अमूल्य अशा शरीराला कोणत्याही प्रकारची किड लागू नये शरीर कणखर रहावे यासाठी चांगल्या आहाराची, विहाराची चांगल्या सवयीची, नितीमुल्यांची आवश्यकता आहे. निरोगी शरीर निरोगी मन व मेंदु वास्तव्य करतात. रोगीट मन व रोगी मेंदु दिशाहिन असतात. व्यसनापासून दुर असलेल्या व्यक्तीना चांगला निरोगी जीवन जगण्याची संधी मिळते यासाठी प्राथमिक स्वरूपाची माहिती असणे आवश्यक आहे.

व्यसनाचे प्रमुख मादक पदार्थ :-

मादक पदार्थांचे वेगवेगळे प्रकार आहेत. अफिम, चरस, हशीश, गांजा, भांग, कोलीन, एल.एस.डी. हेरॉईन, ब्राउन शुगर, स्मैक इत्यादी मादक पदार्थ आहेत. अमली पदार्थावर बंदी असून सुध्दा तस्करीच्या माध्यमातून देशात मोठ्या प्रमाणात मादक पदार्थ आणले जातात. ते खालील प्रमाणे.....

- 1 मेंदू बधीर करणारे पदार्थ - यामध्ये प्रामुख्याने मद्याचा समावेश असते. तसेच झोपेसी संबंधित, आहे. वरिल संबंधित, मनोविकारावर संबंधित औषधाचा सुध्दा समावेश होते. मद्याचे व्यसन हा समाजातील गंभिर प्रश्न आहे.
- 2 गुंगी आणून शारीरिक वेदनाशमन करणारे पदार्थ - यामध्ये कोकेन मार्फीन या पदार्थांचा समावेश होते. अफूच्या बोंडाच्या चिकापासून ते मिळते या चिकाला ओपियम असे नांव आहे. मार्फीनवर या पदार्थांते व्यसन चटकन लागते.
- 3 मेंदू उत्तेजित करणारे पदार्थ- कोकेनहे कोका वनस्पतीपासून मिळणारे रासायनिक द्रव्य व ऑफिटामाईन हे कृत्रिम रासायनिक द्रव्य यांचा समावेश होते. या व्यसनाने सुरुवातीला मानसिक परिणाम फार सुखावह असतात. यामुळे त्या पदार्थांचे सेवनात शरीरापेक्षा मानसिक गुलामी आढळून येते.
- 4 भास निर्माण करणारे पदार्थ- यामध्ये एल. एस. डी. त्याचप्रमाणे भांग, गांजा, हशीश, या वनस्तीपासून मिळणा-या बाबीचा समावेश होते. या पदार्थाने मनावरील बंधने गळून पडतात. गुंगीत आनंदी भावना निर्माण झाल्यासारखी वाटते.
- 5 गर्द चरस - या अमली पदार्थांचा फार मोठा व्यापार अंतरराष्ट्रीय स्तरावर चालते. या व्यापारातील उलाढालीमध्ये अब्जावधी रूपयांचा फायदा दलाल लोकांना होत असतो. यासाठी दहशतवादी कृत्य करणा-या संघटना या पदार्थांच्या व्यापाराचा आधार घेतात. तसेच शत्रू राष्ट्राशी सरळ युध्द करण्यापेक्षा त्यातील तरुण पिढीला या गंभिर मादक द्रव्याने व्यसनी बनवितात. हा शत्रू राष्ट्र खच्ची करण्याचा मार्ग करूनही वापरला जातो. हे व्यसन फार लवकर लागते. व त्यातून सुटका होणे मात्र कठीण असते.
- 6 तंबाखू - हा मादक पदार्थ नाही, परंतू गंभीर दुष्परिणाम करणारा व्यसनी पदार्थ आहे. तंबाखू मध्ये निकोटीन हा शरीराची हानी करणारा व्यसनी पदार्थ असतो. त्याचबरोबर तंबाखूमध्ये जे इतर रासायनिक घटक असतात. त्यामुळे कर्करोग होवू शकतो. तंबाखू, बिडी, सिगारेट, गुटका, तपकिर, या सर्व प्रकाराचे होणारे तंबाखूचे सेवन धोकादायक असतात. तंबाखूचे नियमित सेवन करणा-या व्यक्तीला हृदयविकाराचा

झटका येण्याचे प्रमाण चौपटीने जास्त असते. त्यांना अर्धाग वायु होवू शकते. तंबाखू सेवनाने तात्पुरते किंवा कायमचे नंपुसकत्व येवू शकते. तंबाखू ओढल्याने रक्तातील प्राणवायूची जागा कार्बनमोनोक्साईड हा विषारी वायु होतो. गरोदर स्त्रीने तंबाखू सेवन केल्यास तीचा गर्भपात होवू शकते. मुल कमी वजनाचे किंवा कुपोषित जन्माला येवू शकते. तंबाखूची गोळी नेहमी दाडेत धरल्यास तोंडाचा कर्करोग होवू शकतो. प्रत्येक सिगारेट व्यक्तीचे आयुष्य पाच मिनीटांनी कमी करते. सिगारेटच्या कागदासाठी झाडे तोडावी लागतात.

- 7 दारू — दारूचे व्यसन देशातील एक गंभिर प्रश्न आहे. दारूचे व्यसन चांगली गोष्ट घडवून आणत नाही. शारीरिक, मानसिक, नैतिक पातळीवर दारू व्यक्तीला उध्वस्त करते. मद्याच्या नियमित सेवनाने रक्ताच्या उलट्या होवू शकतात. मुत्र पिंडाचे काम बिघडते, अंगावर सुज येते. चेहरा काळपट पडतो. आनंद व विश्वास निघून जाते. संशयग्रस्ततेची मानसिकता निर्माण होते. माणसाचा विवेक दारूच्या प्रभावाखाली नाहिसा होते. म्हणून दारूचे व्यसन हा कौटूंबिक, सामाजिक, आणि राष्ट्रीय आजार मानावे लागेल. एक दारूडा व्यक्ती आपल्या व्यसनामुळे आपल्या आजू-बाजूच्या नातेवाईकांना व इतर व्यक्तींना या- ना त्या कारणाने त्रास निर्माण करतो.

मद्यपानामुळे निर्माण होणारा परिणाम :- मद्यपानाचे व्यक्तीवर, त्यांच्या शरीरावर त्यांच्या कुटूंबियांवर व समाजावर विविध प्रकारे प्रतिकूल परिणाम होत असते. त्यांची कार्यक्षमता -हास पावते, भुक मंदावते, हातपायाना कंप सुटतो. यकृत व मेंदूचे आजार निर्माण होतात. स्त्रीयांच्या गर्भशयावर वाईट परिणाम होवून त्यांचे अपत्य पंगू जन्माला येतात.

- 1 मद्यपानामुळे मेंदूचे कार्य व्यवस्थित चालत नाही. व्यक्तीला आकलन शक्ती व स्मृतीचा विसर पडतो. विचारात व कृतीत समानता राहत नाही. संशयाची भावना वाढीस लागते. असा व्यक्ती आत्महत्या करू शकतो.
- 2 मद्यपानावर व्यक्तीला अधिक पैसा खर्च करावा लागतो. त्यामुळे गरीबी येते.
- 3 मद्यपी व्यक्ती नोकरी करणारा असेल तर त्याच्या कार्यक्षमतेवर परिणाम होते. यामुळे नोकरी गमविण्याची प्रसंग व्यक्तीवर येते.
- 4 मद्यपी व्यक्तीकडून गुन्हेगारी, मारामारी अशा समाज विघातक घटना घडू शकते.
- 5 व्यक्ती चारित्र्य भ्रष्ट होतो.
- 6 मद्यपी व्यक्तीमुळे कुटूंबाची प्रतिष्ठा लोप पावते.
- 7 अन्याय, अत्याचार बलात्कार यासारख्या घटना मद्य प्राशन केल्याने घडतात.

मद्यपानावर उपाय :-

मद्यपान बंदीसाठी ग्रामीण भागातील जनतेत प्रबोधन करणे.

दारू व व्यसन मुक्त समाजाची निर्मिती करणे.

मद्यपी लोकांशी संपर्क करून त्यांना वाईट व्यसनापासून दुर नेण्याचा प्रयत्न करणे

मद्याच्या जाहीरातीवर प्रतीबंध लावणे.

संदर्भ ग्रंथ

- 1 प्रा. डॉ. सुनिल मायी भारतीय सामाजिक समस्या अंशुल पब्लिकेशन्स, नागपूर
- 2 डॉ. प्रदिप आगलावे आधुनिक भारतातील सामाजिक समस्या विद्या प्रकाशन, नागपूर
- 3 प्रा. माणिक माने भारतरतील समकालीन सामाजिक समस्या विद्या प्रकाशन, नागपूर
- 4 प्रा. डी. टी. गजभिये सामाजिक प्रश्नांचे अवलोकन आधार प्रकाशन, वडसा.
- 5 श्रीमती एस. बी सरबते व्यसन एक समस्या चंपावतीपत्र दि. 6 फेब्रुवारी 2016
6. आमीरखान अभिनेता विध्वंसक व्यसन लोकमत दि. 2 जुलै 2012
- 7 रा. ज. लोटे भारतातील सामाजिक समस्या पिंपळापुरे अँड कं. पब्लिशर्स,

